

Blokletters

Of

verbonden schrift???

Met dank aan:
Ben Hamerling;
Henk Schweitzer;
Dick Schermer;
Heleen Kuiper.

Door: Karin Rusch van Osch, deeltijd A-fase student, december 2009.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Verantwoording van het beroepsproduct	3
1.1 Inleiding:	3
1.2 Leervragen:.....	3
1.3 Verantwoording van het leerproces:	4
Hoofdstuk 2: Theorie	5
2.1 Domeinen en kerndoelen van het schrijfonderwijs:.....	5
2.2 Schrijven algemeen:	7
2.3 Blokletters (van Stichting Schriftontwikkeling):	8
2.4 “Schrijven leer je zo”:	11
2.5 Uitslag PPON 1999:	12
Hoofdstuk 3: Artikelen	13
3.1 Inleiding:	13
3.2 Leesletterschrift versus schrijffletterschrift	14
3.2 Schrijven moet blijven!	16
3.4 Andere gelezen artikelen:	18
Hoofdstuk 4: Vragenlijsten	19
4.1 Inleiding:	19
4.2 Vragen Stichting Schriftontwikkeling (Ben Hamerling):	20
4.3 Vragen methode “Schrijven leer je zo” (Henk Schweitzer):.....	22
4.4 Vragen Platform Handschriftontwikkeling (Dick Schermer, e.a.):.....	25
4.5 Vragen Internbegeleidster basisschool De Vlek:	28
4.6 Samenvatting:	29
Eindconclusie	32
Eindevaluatie	34
Bronvermelding	36

Hoofdstuk 1: Verantwoording van het beroepsproduct

1.1 Inleiding

Momenteel loop ik stage in groep 5 en in deze klas wordt er intensief aan het vak schrijven gewerkt. De kinderen hebben meerdere malen per week schrijven en daarin oefenen ze intensief het verbonden schrift.

Voor mij was dit nieuw, ik heb in de afgelopen twee en een half jaar nog niet meegemaakt, dat er zo intensief aan het verbonden schrift wordt gewerkt.

In mijn propedeusejaar liep ik stage in groep 3 en de kinderen in die klas kregen helemaal geen verbonden schrift meer. Vanaf het jaar dat ik stage liep was die school overgestapt op een nieuwe schrijfmethode en de kinderen leerden voortaan blokletters in plaats van verbonden schrift.

Na mijn stage in groep 3, ging ik op die school naar groep 7. In die klas was er geen specifiek schrift meer. De kinderen mochten hun eigen handschrift ontwikkelen en één van de weinige regels die daarbij gold was, dat er geen hoofdletters en kleine letters door elkaar gebruikt mochten worden. De hoofdletters moesten gebruikt worden op die plaatsen waar ze dat hadden geleerd en niet midden in een woord.

In de hoofdfase liep ik stage in groep 6 en ook daar werd er niet meer intensief aan schrijven gewerkt. Net als in groep 7 waar ik in mijn propedeusejaar stage had gelopen, mochten de kinderen in deze klas hun eigen handschrift ontwikkelen.

Na groep 6 ging ik op dezelfde school naar groep 1/2. De kinderen die in die klas met schrijven bezig waren, leerden blokletters en geen verbonden schrift.

Nu zit ik in mijn afstudeerjaar en heb ik net mijn stage in groep 8 erop zitten. In groep 8 werd er door de leerkrachten nog wel in verbonden schrift geschreven, maar ook in deze klas mochten de kinderen hun eigen handschrift ontwikkelen.

Zoals ik al zei, sta ik nu in groep 5 en daar wordt intensief gewerkt aan het verbonden schrift. Dit is voor mij nieuw en dat terwijl ik al in mijn afstudeerjaar zit.

Waar ik vooral mee zit is, wat is nu beter, de kinderen blokletters leren of verbonden schrift? In mijn propedeusejaar in groep 3, stond de school helemaal achter blokletters en vond men verbonden schrift niet goed. Nu sta ik in groep 5 en staan zij helemaal achter het verbonden schrift. Ieder had zijn eigen motivatie, maar wat vind ik nu goed?

1.2 Leervragen

- 1) Wat zijn de 'eisen' aan schrijven/ kerndoelen?
- 2) Wat zijn de goede en slechte punten van het verbonden schrift?
- 3) Wat zijn de goede en slechte punten van blokletters?
- 4) Wat wordt er in de theorie gezegd over het aanleren van blokletters en of verbonden schrift?
- 5) Wat vind ik beter, verbonden schrift of blokletters?

1.3 Verantwoording van het leerproces

Mijn leervragen zijn allemaal vragen die ik in de theorie uit moet zoeken.

Ik ben begonnen met het lezen van het boek “Schrijven als oefenvak”. Hierin stonden de domeinen en kerndoelen van het schrijfonderwijs beschreven.

Daarna ben ik gaan kijken naar de methode waar op mijn stageschool in mijn propedeusejaar mee gewerkt werd: “Schrijven leer je zo”, wat zegt deze methode over blokletters en misschien over het verbonden schrift. De methode ‘Schrijven leer je zo’ verwees naar het onderzoek van PPON uit 1999, dit onderzoek ben ik gaan lezen.

Daarna heb ik op Fontys Felix gekeken naar boeken die aansluiten bij dit onderwerp. Via Fontys Felix en Taalsite kwam ik bij het boek “Succesvolle voorbeelden van lezen en schrijven in de onderbouw”.

Verder heb ik op internet gezocht naar informatie over blokletters en verbonden schrift en artikelen over dit onderwerp. Dit vond ik in het bijzonder op de site van Stichting Schriftontwikkeling. De experts van Stichting Schriftontwikkeling had ik een vragenlijst voorgelegd waarin zij antwoord gaven op mijn leervragen. Uit de antwoorden van Ben Hamerling van Stichting Schriftontwikkeling kwam naar voren, dat hij een grote voorstander van verbonden schrift is. Hij was tegen de methode ‘Schrijven leer je zo’ en hij was dan ook niet volledig objectief in zijn antwoorden. Dit vond ik niet eerlijk tegenover de auteur van ‘Schrijven leer je zo’ en daarom had ik dezelfde vragenlijst aan Henk Schweitzer, de auteur van de methode ‘Schrijven leer je zo’ voorgelegd. Met hem had ik telefonisch contact gehad. Henk Schweitzer was ook niet helemaal objectief en adviseerde mij daarom om contact op te nemen met Dick Schermer van het ‘Platform Handschriftontwikkeling’. Dit had ik gedaan en een aantal mensen van het ‘Platform Handschriftontwikkeling’ hadden voor mij de vragen ingevuld. Daarnaast kon ik gebruikmaken van de informatie die op de internetsite van het Platform te vinden was.

Tot slot had ik diezelfde vragenlijst voorgelegd aan Heleen, de remedial teacher van mijn basisschool. Zij heeft zich ook bezig gehouden met handschriftontwikkeling.

Door meerdere bronnen te raadplegen heb ik geprobeerd een zo eerlijk mogelijk antwoord te krijgen op mijn vraag wat beter is, blokletters of verbonden schrift. Mijn eigen mening is terug te vinden in de eindconclusie.

In dit kennisdossier heb ik bepaalde zinnen paars of oranje gekleurd. Deze zinnen zijn voor mij van belang voor het schrijven van mijn eindconclusie. De zinnen in paars hebben te maken met blokschrift en de zinnen in oranje met verbonden schrift.

Hoofdstuk 2: Theorie

2.1 Domeinen en kerndoelen van het schrijfonderwijs

Het onderwijs in het schrijven is erop gericht dat de leerlingen:

- Alle handelingen voor het schrijven op een ontspannen manier kunnen toepassen.
- In staat zijn zelfstandig en zonder methodevoorbeeld de schrijffletters, hoofdletters en cijfers uit hun hoofd schrijven.
- Gedurende een poosje in vlot tempo kunnen schrijven, ook bij andere vakken.
- Met verschillende pennen voor anderen leesbaar kunnen schrijven.
- Zelfstandig in staat zijn handschrift te beoordelen op kwaliteit.

Het schrijfonderwijs krijgt in verschillende jaargroepen andere accenten.

Daarbij zijn 3 domeinen te onderscheiden:

1. Motorisch-technische schrijfvaardigheid:

- Stimuleren van de voorkeurshand.
- De leerlingen kunnen zittend aan een tafel met de voorkeurshand werken.
- De leerlingen kunnen een potlood vasthouden in de voorkeurshand met een ontspannen driepuntspengreep.
- De leerlingen kunnen tegelijkertijd met de linker- en de rechterhand werken.
- De leerlingen kunnen eenvoudige schrijfbewegingen uitvoeren op schuinliggend papier.
- De leerlingen zijn in staat bij het maken van schrijfbewegingen het schrijfpapier regelmatig op te schuiven.
- De leerling is in staat perceptie-motoriek-koppeling tot stand te brengen tijdens het schrijven.

2. Grafische vormgeving:

- De leerling kent de halenstructuur van de afzonderlijke letters en cijfers.
- De leerling is in staat de letters in verschillende combinaties met elkaar te verbinden.
- De leerling kan de neerhalen allemaal in dezelfde stand schrijven.
- De leerling is in staat alle lettergroepen een onderling variërende hoogte te geven.
- De leerling is in staat de spatie tussen de woorden regelmatig en juist te produceren.
- Stimulering van de ballistiek tijdens het schrijven door regelmatige oefening van schrijfmotoriek in samenhang met vormgeving.
- De leerling kan alle hoofdletters uit het hoofd opschrijven zonder voorbeeld.
- De leerling wordt in de gelegenheid gesteld de psychomotoriek van het schrijven te verfijnen.
- De leerling kan schrijven met geleidelijke afname van de hulplijnen.
- De leerling is in staat geleidelijk zelfstandig en kleiner te schrijven.

3. Versnelling schrijftempo:

- De leerlingen schrijven in een regelmatig handschrift.
- De leerlingen zijn in staat zelfstandig hun tekst in te delen.

- De leerlingen zijn in staat een leesbaar en eigen handschrift te produceren.
- De leerlingen zijn in staat zelfstandig te beoordelen of hun handschrift leesbaar is.
- De leerlingen zijn in staat geleidelijk hun schrijftempo gedurende enige tijd te versnellen.
- De leerlingen zijn in staat bij het maken van aantekeningen zowel te luisteren als te schrijven.
- De leerlingen zijn in staat vlot te schrijven met vulpen op ongelinieerd papier.

Tijdens het proces van het leren schrijven doorlopen de kinderen verschillende fases:

1. Ontwikkeling van de motoriek (jaargroep 1 en 2)
2. Voorbereidend schrijven (jaargroep 3)
3. Aanvankelijk schrijven (jaargroep 3 en 4)
4. **Voortgezet schrijven (jaargroep 5 en 6)**
5. Creatief en expressief voortgezet schrijven (jaargroep 7 en 8)

Voortgezet schrijven:

Het doel van voortgezet schrijven is dat het schrijven een dienende functie gaat vervullen. Het accent ligt op het automatiseren van de letters en verbindingen en op het schrijven als communicatiemiddel.

Vanuit het aangeleerde methodische schrift wordt de nadruk gelegd op het persoonlijk hellend handschrift, dat duidelijk leesbaar, behoorlijk verzorgd, vlot geschreven en goed verbonden is.

Voorgezet schrijven is groep 5 en 6:

- ✓ Het schrijven met een correcte pen- en schrijfhouding en met een correcte ligging van het oefenschrift.
- ✓ Automatiseren van de letters en hun verbindingen.
- ✓ Afbouw van het schrijven met hulplijnen.
- ✓ Schrijven op een grondlijn.
- ✓ Dictaatschrijven en temposchrijven.

In groep 5 behoren de kinderen tijdens dictaatschrijven ongeveer 30 tot 35 letters per minuut te schrijven.

Onderwijspsychologen van de Universiteit van Washington tonen in een uitgebreid onderzoek aan dat het schriftelijk creatief taalgebruik veel betere resultaten oplevert als het kind een goed ontwikkeld eigen handschrift heeft. Het schrift moet zodanig zijn geautomatiseerd dat de lettervormen zonder veel energie geschreven en ook moeiteloos gelezen kunnen worden. Alle aandacht is er dan voor het creatief taalgebruik. Ook is aangetoond dat kinderen een achterstand in hun woordenschat oplopen als ze alleen leren “schrijven” met een tekstverwerker.

Dat het schrift in deze fase geautomatiseerd wordt, wil niet zeggen dat de lettervormen ook inderdaad geautomatiseerd zijn. Dit is een proces dat veel tijd en begeleiding vergt.

2.2 Schrijven algemeen

De einddoelstelling van het schrijfonderwijs (schrijven als oefenvak):

“De leerlingen kunnen een duidelijk leesbaar, vlot geschreven en goed verbonden hellend handschrift schrijven.”

“Na acht leerjaren mag het geschrevene gezien worden als een typisch persoonlijke grafische neerslag in conventionele tekens, als een uitdrukking van het innerlijke schrijfproces.”

“Vloeiend en leesbaar schrijven blijft nodig in een tijd van automatisering en informatisering. Schrijven vervult nog evenzeer als vroeger functies van communicatieve, structurerende en expressief- creatieve aard.” (Prof. Dr. C. Andries)

De ontwikkeling van schrijven volgens het sensomotorische ontwikkelingsmodel van Mesker verloopt als volgt:

- Slurffase (tot 4 jaar): kenmerkend door slurfbewegingen, tegenstelling spanning en ontspanning in de spieren.
- Symmetriefase (4-6 jaar): gespiegelde bewegingen.
- Lateralisatiefase (vanaf 7 jaar): keuze voorkeur linker- of rechterhersen helft. De voorkeurshand wordt ontwikkeld. De ene hand wordt doelgericht, de andere assisterend.
- Dominantiefase (7-8 jaar): overheersing van één van de hersenhelften. Het kind kan onafhankelijke bewegingen maken met één van beide handen.

2.3 Blokletters (van Stichting Schriftontwikkeling)

Wat is blokschrift eigenlijk?

In de praktijk worden vaak veel verschillende termen door elkaar gebruikt:

Lopend blokschrift

In lopend blokschrift wordt elke letter zoveel mogelijk in één doorgaande lijn geschreven. De letter 'b' bijvoorbeeld begint bovenaan, onderaan wordt een klein stukje over de vorige lijn omhoog geschreven, waarna de letter kloksgewijs wordt afgemaakt. De letter k heeft een lusje, omdat hij dan, zoals alle 'lopende' blokschriftletters, zoveel mogelijk in één doorgaande haal geschreven kan worden. (Uiteraard zijn de letters t, f en i hiervan uitgezonderd)

Staand blokschrift c+l=a

In staand blokschrift wordt elk letterdeel afzonderlijk 'getekend'. Schrijven kunnen we dit niet noemen. De letter a bestaat bijvoorbeeld uit een losse boog en een losse stok. Dit type wordt ook wel 'bolletje-stokje-letter' genoemd.

KAPITALEN

KAPITALEN zijn de oudste letters van ons Westerse schrift. Het zijn 'woord' letters en ze zijn allemaal even hoog. Ze worden uit losse streken geconstrueerd en kunnen zonder probleem gespiegeld worden. Daarmee zijn het ideale 'kleuterletters'. Het zijn geen 'hoofdletters', al worden ze vaak wel zo genoemd. Een woord kan maar één hoofdletter bevatten.

Hoofdletter

Het begin van een zin of een naam wordt d.m.v. een **hoofdletter** weergegeven. Dit is doorgaans en van oorsprong de KAPITAAL.

Zowel bij het blokschrift als bij het verbonden schrift kan de KAPITAAL als hoofdletter worden gebruikt.

Hoofdletter Hoofdletter Initiaal

In het laatste voorbeeld zien we een hoofdlettervorm die eigenlijk een 'initiaal' (beginletter) is. Deze letters zijn **uitsluitend als beginletter** te gebruiken en kunnen niet tot woorden worden gevormd.

Doorgaans vinden we 'initiaalvormen' bij de oudere schrijfmethode waarvan alle letters ook schuiner geschreven worden. De meeste van deze 'initialen' kunnen niet doorverbonden worden. Zoals aan de initiaal I te zien wordt er dan gewoon 'geplakt'. De oorspronkelijke hoofdletters, de KAPITALEN kunnen niet geplakt worden, omdat ze niet geschikt zijn voor verbinden. Een kapitaal als hoofdletter kan dus gewoon los voor het eerste woord staan.

Van schrift spreken we als er geschreven wordt. Bij losse letters is dit in feite niet echt aan de orde. Er worden letters getekend. Dit noemen we dan blokletters. Nu hangt de mate van het 'lettertekenen' van de letterconstructie af.

Er zijn blokletters die uit losse onderdelen bestaan: bolletjes en stokjes. Deze letters hebben echter als bijkomstig probleem, dat kinderen ze kunnen roteren (draaien) en spiegelen. Deze zullen nooit goede lettertekens kunnen worden, omdat:

- de delen niet altijd goed sluiten
- voor kinderen met o.a. volgordeproblemen (dyslexie) extra moeilijkheden opleveren.

De keuze tussen b en d is dan niet zozeer een kwestie van *spiegelen*, maar van volgorde van onderdelen in tijd en plaatsing.

Je kunt blokletters ook per letterteken zoveel mogelijk in één doorgaande lijn schrijven. We spreken dan van cursief of lopend blokschrift. Met cursief wordt dan de 'doorgaande, lopende letterlijn' aangeduid en niet een schuine stand, zoals dat bij drukletters te doen gebruikelijk is. Het 'lopend schrift' komt al een stuk dichterbij in de buurt van het woordverbonden (woordcursieve) schrift, zoals op de meeste scholen aan de kinderen wordt aangeleerd. Als het goed is zal een blokletter voor een vlotte en goed sluitende uitvoering zoveel mogelijk in één doorgaande beweging moeten worden aangeleerd. Hierbij de route van de letter a. Als je niet rechts in het midden begint, zal de letter niet goed kunnen sluiten.

Deze blokletterssoort heeft als groot voordeel dat hij:

- Niet te spiegelen is (de letter is asymmetrisch van vorm).
- In één doorgaande beweging te schrijven is.
- Sneller geschreven kan worden, omdat hij niet op de cirkelvorm gebaseerd is.
- Veel ruimtewinst geeft op papier, waardoor ook meteen van veel minder handverplaatsing sprake is.
- De bogen niet delen van een cirkel zijn, maar parabolisch (fonteinboog).
- De lichte helling meteen de schrijf-/leesrichting aangeeft.

De functie van het blokschrift komt in twee gevallen nadrukkelijk naar voren:

ONDERBOUW als leeswoordenschrift vanaf groep 3; het benadert in zekere zin het drukletterschrift. De leerkracht schrijft soms blokletters wanneer het om leeswoordjes gaat.

BOVENBOUW– als 'los' schrijven vanaf groep 6 in de bovenbouw.

Er zijn diverse functies voor het schrijven van blokschrift:

Nadrukkelijk schrift (bijv. adressering op een envelop), bijschrift bij illustraties, koppen en titels, uitwerking van de betekenis, letters bij wiskunde, formulieren en puzzels, kofferlabels, etiketten.

Blokschrift gebruik je als het niet zo veel hoeft te zijn en er nadruk op de tekst moet liggen. Verbonden schrift gebruik je makkelijker als je het langer moet volhouden om grotere hoeveelheden te schrijven. Je hebt doorgaans maar één penoptilling per woord en dat schrijft stukken rustiger. Het kost minder energie om het vol te houden.

In de onderbouw gaat het erom dat de leerkracht het blokschrift goed kan hanteren, in de bovenbouw gaat het erom dat de leerlingen op een verantwoorde manier 'los' kunnen schrijven. In de bovenbouw willen veel kinderen in al hun werk 'los' schrijven, maar ze leren dit vervolgens niet. Meer dan het aanbieden van een bolletje-stokje-alfabet zit er doorgaans niet in. Hoe je goed letters spatieert, om toch tot een goede woordvorming te komen, wordt de kinderen niet geleerd. Voor een belangrijk deel ook, omdat het in vrijwel geen methode wordt behandeld, voor een ander deel omdat de leerkrachten dit zelf tijdens hun eigen opleiding nooit hebben geleerd.

2.4 “Schrijven leer je zo”

Schrijven is een ingewikkeld proces waarbij men moet stilzitten en bewegen tegelijk. Om als kind ontspannen en leesbaar te kunnen schrijven zijn de vijf volgende vaardigheden van belang:

- 1) Een goede ontwikkeling van de kleine motoriek om een potlood of (vul)pen correct te kunnen vasthouden.
- 2) Een goede oogmotoriek om de regels snel te kunnen aftasten.
- 3) Een goede oog-handcoördinatie om de hand te kunnen controleren en sturen.
- 4) Gevoel voor maat en ritme: schrijven is een ritmisch proces.
- 5) Een goed evenwicht in houding en rompstabiliteit om goed te kunnen zitten op een stoel en te werken aan een tafel.

Bij het voorbereiden op de ontwikkeling van het schrijven moet de ontwikkeling van klein-motorische vaardigheden centraal staan: handigheid en coördinatie van hand en vingers, gevoel voor houding en evenwicht, schrijven met de voorkeurshand, oog-handcoördinatie en ruimtelijke oriëntatie.

Schrijven is het meest geëigende middel om taal vast te leggen. Schrijven en lezen hangen samen. Door lezen en schrijven kun je plaats en tijd overbruggen: je kunt met anderen van gedachten wisselen, ook al zijn de schrijver en de lezer niet op dezelfde plaats aanwezig. Lezen en schrijven verwijzen ook naar elkaar. Schrift wordt immers geproduceerd om gelezen te worden. Wanneer een kind leert lezen, beseft het al heel snel dat het zich niet alleen kan uiten door te praten maar ook door te schrijven.

Het schrijfonderwijs wordt nog steeds beïnvloed door denkwijzen die vanuit de kalligrafie - schoonschrijven - zijn bedacht. Op vrijwel alle scholen in Nederland wordt het verbonden koordschrift aangeleerd. Veel kinderen hebben juist moeite met het uitvoeren van de schrijfbeweging van het verbonden schrift. **Het maken van lussen wordt door veel kinderen als ingewikkeld ervaren.** Veel letters en verbindingen van het verbonden schrift zijn complex van structuur en vereisen een vaardige bewegingstechniek. Bovendien **herkennen ze de geschreven letters niet in de gelezen letters.** De letters zijn dus weinig betekenisvol.

Op veel scholen is schrijven in blokschrift nog taboe, **terwijl uit onderzoek van het CITO (PPON, 1999) blijkt dat kinderen die in blokschrift schrijven in een aanvaardbaar schrijftempo schrijven en met uitstekende resultaten wat betreft de leesbaarheid.**

Leren schrijven in het blokschrift ondersteunt het leesproces. Dit blijkt vooral bij ‘taalzwakke’ kinderen. Kinderen die taalzwak zijn, hebben veel moeite met het herkennen van letters en woorden. Vooral door de omschakeling van het verbonden schrift naar blokletters en omgekeerd is het voor deze kinderen heel moeilijk om tot letter- of woordherkenning te komen. Ze schrijven namelijk in het verbonden schrift en lezen in boekjes, op tv en computer het blokschrift. Schrijven deze kinderen in blokschrift, dan slaan ze de letters en woorden op in het mentale lexicon; dit is het gebied in de hersenen waar de opslag van taal plaatsvindt. Ze herkennen op deze manier gemakkelijker wat ze lezen. Het opgeslagen woordbeeld komt namelijk overeen met het woord dat ze moeten lezen. Op deze wijze boeken ze de grootste vooruitgang. Sommige kinderen leren zelfs dan pas lezen. Ook verbetert in veel gevallen het handschrift.

2.5 Uitslag PPON 1999

Letterverbondenheid

Vanuit ergonomisch/motorisch oogpunt wordt een matig verbonden schrift, waarbij fragmenten van drie à vier letters aaneengeschreven worden, als het meest wenselijk beschouwd. De schrijver is immers tijdens het schrijven genoodzaakt de hand over het papier te verplaatsen en daarnaast vereisen soms ook de lettervormen zelf een onderbreking van het schrijfpatroon. Bij verbonden schrift verloopt het schrijfpatroon in een doorgaande beweging en wordt de schrijfbeweging niet na elke letter onderbroken door het optillen en verplaatsen van de pen. Niettemin kunnen we constateren dat leerlingen die een blokschrift hanteren toch vaak een acceptabele snelheid bereiken met goede of uitstekende resultaten wat betreft de leesbaarheid.

Bij de analyse van de letterverbondenheid moeten we ons beperken tot het inventariseren van de frequentie waarmee het schrift zichtbaar wordt onderbroken. Evaluatieve uitspraken over de kwaliteit van de individuele letterverbindingen laten we buiten beschouwing, niet alleen omdat dat erg arbeidsintensief zou zijn, maar ook omdat we verwachten dat het moeilijk zal zijn hieromtrent eenduidige en objectieve uitspraken van beoordelaars te kunnen krijgen. Het onderzoek richt zich dan op de mate van verbondenheid in de diverse leerlingengroepen. We maken daarbij gebruik van de volgende driedeling:

- De leerling gebruikt een niet verbonden schrift wanneer minder dan 20% van de letters in een woord verbonden zijn.
- De leerling gebruikt verbonden schrift wanneer minstens 70% van de letters in een woord verbonden zijn. We zullen spreken van volledig verbonden schrift indien minstens 90% van de letters in een woord verbonden zijn.
- In de resterende gevallen hanteert de leerling een mengvorm van verbonden schrift en blokschrift, soms aan te duiden als een ‘verbonden’ blokschrift, soms als ‘geblokt’ verbonden schrift.

Vergelijken we de drie groepen leerlingen, dan is de mate van verbondenheid het grootst in jaargroep 5: gemiddeld is daar voor meer dan 90% sprake van letterverbondenheid, zowel in de handschrifttaak als in de schrijfo opdracht. Bij de oudere leerlingen in SBO en in jaargroep 8 van het basisonderwijs neemt de mate van verbondenheid duidelijk af. Deze afname is bij de schrijfo opdrachten iets groter dan bij de handschrifttaak. Vermoedelijk leidt de opdracht om netjes te schrijven er toe dat leerlingen een meer verbonden schrift gaan hanteren.

Er zijn overigens maar zeer weinig leerlingen die een vrijwel volledig niet verbonden schrift gebruiken, zowel bij de handschrifttaak als bij de schrijfo opdracht. In jaargroep 5 en jaargroep 8 is dat steeds minder dan 3% van de leerlingen, bij SBO-leerlingen is dat, afhankelijk van de taak, 5% tot 11% van de leerlingen.

Het aspect **letterverbondenheid** lijkt beperkt van invloed op het oordeel van leraren omtrent de kwaliteit van het handschrift. Er blijkt onder de beoordelaars een lichte voorkeur voor matig verbonden schrift, waarbij ongeveer 90% van de letters is verbonden. Zowel bij niet verbonden als volledig verbonden schrift neemt het percentage verzorgde handschriften af ten opzichte van een matig verbonden schrift, maar de verschillen zijn klein. Vanwege het relatief beperkt aantal waarnemingen per leerling zijn de resultaten op de verhoudingen in lettergrootte tussen rompletters en stokletters en lusletters niet in deze analyse opgenomen.

Hoofdstuk 3: Artikelen

3.1 Inleiding

Om meer informatie over blokschrift en verbonden schrift te krijgen, heb ik verschillende artikelen gelezen.

Ik heb er heel wat gelezen, teveel om allemaal hier uitgebreid te behandelen.

Ik heb er twee artikelen uitgelicht die mij helpen om antwoord te krijgen op mijn leervragen.

Het eerste artikel in 3.2 geeft een duidelijk overzicht over de verschillen tussen blokschrift en verbonden schrift.

Het tweede artikel in 3.3 licht toe waarom het schrijven niet uit het basisonderwijs moet verdwijnen. Dit geeft een goed en duidelijk antwoord op één van de vragen die voorkwam in mijn vragenlijst aan de verschillende experts (hoofdstuk 4).

De overige artikelen staan niet uitgewerkt in dit kennisdossier, maar helpen mij wel om een goed antwoord te krijgen op mijn leervragen. De artikelen die ik heb gelezen staan vermeld in 3.4.

3.2 Leesletterschrift versus *schrijffletterschrift*

(Werkgroep Kinderhandschrift (7 juni 2008). Platform Handschriftontwikkeling)

Steil/onverbonden/leesletters versus rechtshellend/verbonden/schrijffletters

INLEIDING

In deze bijdrage analyseren wij het 'leesletterschrift' en het 'schrijffletterschrift'. Met het eerste bedoelen we het bekende 'blokschrift', met het laatste het cursief of lopend schrift.

Beide schrijfstijlen analyseren wij op zowel hun voor- als nadelen. Binnen deze 2 rubrieken onderscheiden we een aantal gezichtspunten: hersenwerking, schrijfbeweging, ruimteverdeling, leesbaarheid, psychomotorische ontwikkeling.

De afzonderlijke items binnen deze gezichtspunten worden telkens tegenover elkaar geplaatst.

ANALYSE SCHRIJFSTIJLEN

Leesletterschrift (leesletters)

Hersenwerking:

Negeert de samenhang van spreken en schrijven
Samenwerking tussen hersenhelften wordt minder geactiveerd

Schrijfbeweging:

Blokschrift is tekenen! (*niet vloeiend/ritmisch*)
Relatief veel penoptillingen
De schrijfarm en -hand staan stil, de vingers bewegen
Er zijn veel onderbrekingen bij schrijven (stops, starts)
De letters staan los van elkaar (letterimpuls)
Schrijven is een statisch proces
De letters bestaan uit geometrische vormen (—, l, □, o)
Steile schrifthelling past niet bij kinderen
Elk onderdeel is vervangbaar
De letters worden niet verbonden
Letters worden tegen de schrijfrichting in geschreven
(draairichting van b, d, e, p, q, s, cijfers)
Losse letters maken vloeiend en vlot schrift lastig (stotterschrift, massieve verlaging van snelheid)
Een eigen schrijfritme is niet eenvoudig (maat)
Biedt een alternatief voor verbonden schrijven
Kan in beginfase van leren lezen/schrijven nuttig zijn
Gericht op schoolse prestaties
Eerder mechanisch

Ruimteverdeling:

De ruimteverdeling is moeilijk (letter, woord, regel)
De letters staan los van elkaar
De middenzone krijgt meer aandacht

Schrijffletterschrift (*schrijffletters*)

Integreert de samenhang spreken/schrijven
Samenwerking tussen hersenhelften wordt gestimuleerd

Cursief schrift is *ritmisch* bewegen!
Relatief veel richtingveranderingen
De schrijfarm en -hand bewegen
Er is veel voortgang bij schrijven
De letters vormen een geheel (woordimpuls)
Schrijven is een dynamisch proces
De letters bestaan uit bewegingstrajecten
Rechtshelling* past bij kinderen
Elk onderdeel is onvervangbaar
De letters worden verbonden
Letters volgen de links-rechts richting van ons Latijnse schrift
Verbonden schrijven maakt vloeiend en vlot schrift gemakkelijk
Een eigen schrijfritme komt vanzelf (ritme)
Verbonden schrift is wezenlijk voor beweging
Temposchrijven veronderstelt 'lopend' schrift
Gericht op ontwikkeling van eigen handschrift
Eerder beziel
* *Rechtshelling past bij de scharnierbeweging van pols bij rechtshandige; linkshelling past scharnierbeweging van pols bij linkshandige!*

De ruimteverdeling is overzichtelijker
De letters vormen samen een woord
Alle drie zones worden op eigen wijze benut

Leesbaarheid:

De blokletter lijkt op de leesletter
Er is meer aandacht voor de lettervorm
(visueel aspect)
Het ziet er regelmatig/mechanisch uit
Het is duidelijk leesbaar

De schrijffletter wijkt af van de leesletter
Er is meer aandacht voor het schrijftraject
(motorisch aspect)
Het kan er minder regelmatig uitzien
Het kan minder duidelijk leesbaar zijn

Psychomotorische ontwikkeling:

Vraagt meer spieractiviteit, waardoor
vermoeidheid en verkramping (spanning,
samentrekking)
Geschikt voor kinderen die in hun
schijfmotorische ontwikkeling achterblijven
(fysiologisch beperkt)
Afrekking van de schrijfbeweging kan nadelig
zijn voor de persoonlijke ontwikkeling
Motorische ontwikkeling wordt anders
gestimuleerd

Vraagt minder spieractiviteit, waardoor minder
vermoeid en verkramp (ontspanning)
Geschikt voor kinderen die in hun
schijfmotorische ontwikkeling normaal vorderen
De doorgaande schrijfbeweging bevordert de
persoonlijke ontwikkeling
Motorische ontwikkeling wordt gestimuleerd

CONCLUSIE

Wat kan de zin zijn om twee verschillende schrijfstijlen aan de hand van een vijftal gezichtspunten te analyseren? Het is verhelderend om na te gaan wat de ene stijl bij een bepaald gezichtspunt 'doet' en wat datzelfde gezichtspunt bij de andere stijl 'doet'. Bijvoorbeeld ten aanzien van het laatste item van gezichtspunt 'leesbaarheid': duidelijk leesbaar (leesletter) versus minder duidelijk leesbaar (schrijffletter). Of het laatste item bij 'psychomotorische ontwikkeling': motorische ontwikkeling wordt anders gestimuleerd versus wordt gestimuleerd. Bij het kiezen van een nieuwe schrijfmethode lijkt het goed om, als schoolteam, de voor- en nadelen van beide schrijfstijlen serieus tegen elkaar af te wegen.

Werkgroep Kinderhandschrift
Utrecht, 7 juni 2008

3.2 Schrijven moet blijven!

(Platform Handschriftontwikkeling)

Aanleiding:

Door de technologische opmars wordt er:

- a. minder zorg aan het schrijfonderwijs besteed, en
- b. de vraag gesteld of het aanleren ervan nog wel zin heeft.

Hiermee brengen we de argumenten om te *blijven schrijven* onder uw aandacht.

1. Motorische argumenten

Schrijven is één van de moeilijkste vaardigheden, die we kinderen leren. Het vraagt een goede lichaamscoördinatie. Een nauwkeurige afstemming via oog, hersenen, nek tot en met de vingerspieren. Alleen in de hand zijn al 29 gewrichten en 35 werkzame spieren; een stukje fijn-mechanica! Deze complexe handeling vraagt veel oefening. Door de schrijfhouding is het hele lijf erbij betrokken.

Schrijven heeft een positief effect op de ontwikkeling van de *grote en de kleine motoriek!*

2. Neurologische argumenten

De samenwerking tussen *linker- en rechterhersenhelft* wordt gestimuleerd en onderhouden door tweehandige oefeningen aan te bieden. Hersenontwikkeling, hersenactiviteit en hersenfunctie worden bevorderd. Denk aan: ruimtelijk inzicht en visueel onderscheidingsvermogen.

3. Psychologische argumenten

De schrijvende mens ontwikkelt o.a. door het oefenen een *discipline* van binnenuit. Hij/zij leert, dat als je iets wilt bereiken, je er wat voor moet doen. De *concentratie* wordt bevorderd, daarmee het *denken* en het intelligentieniveau. Geeft orde, rust en ruimte in het hoofd van de 'drukke' kinderen. Kunnen schrijven geeft zelfvertrouwen.

4. Sociale argumenten

Schrijven is een communicatiemiddel! Het verlangen om met behulp van symbolen te *communiceren* is de eerste stap op weg naar schrijfvaardigheid. Het schriftelijk kunnen communiceren vergemakkelijkt het maatschappelijk functioneren. We leren rekening houden met de ander. Kan de ander mijn schrift lezen? Hoe presenteer ik mij? Een geschreven brief getuigt van warme belangstelling voor de ontvanger. Goed schrijfonderwijs stimuleert de opvoeding van kinderen tot mondige medeburgers.

5. Praktische argumenten

Door te kunnen schrijven is de mens niet afhankelijk van stroom of batterijen. Hij behoudt zijn autonomie en wordt geen slaaf van de techniek. Schrijven is een praktische basisvaardigheid, die bij alle vakken een dienende functie heeft. Goed schrijfonderwijs bevordert in hoge mate de schoolprestaties. De betere motorische vaardigheid leidt tot het goed hanteren van allerlei gereedschappen.

6. Esthetische argumenten

Van krabbel tot kalligrafie. Het verfijnen van de motorische beheersing geeft gelegenheid tot creatieve cultuuruitingen. Het schrijven maakt gedachten tastbaar en kan er schoonheid aan verlenen. Het vermogen om zaken kunstzinnig vorm te geven zien we alleen bij de mens.

7. Historische argumenten

Van oudsher heeft de mens tekens achtergelaten, sporen uitgezet, waarschuwingstekens geplaatst, heilige symbolen getekend. Deze ontwikkeling van het schrift zien we bij het opgroeiende kind terug: het trekt sporen met stokken in het zand, merkt waar het geweest is, maakt kleitabletten en spontaan ontstaan vormen met velerlei materialen. Door het kind niet meer met de hand te leren

schrijven zouden we het kind de laatste ontwikkelingstrap wat betreft hersenontwikkeling, motorische vaardigheid en persoonlijke ontwikkeling onthouden.

8. Therapeutische argumenten

Het handschrift is een volstrekt eigen manier van bewegen. Emoties beïnvloeden onze manier van bewegen. Grafologen en schrijfpedagogen signaleren blokkades in de bewegingsstroom. Met schrijfbewegingstherapie wordt het eigen ritme teruggevonden, het zelfvertrouwen herwonnen. In kinderhandschrift kunnen problemen gesignaleerd worden voordat de kinderen vastlopen. Ook naast en na psychologisch onderzoek kan de schrijftherapeut een waardevolle bijdrage leveren.

Samenvattende stellingen

Wie niet leert schrijven met de hand ontwikkelt zich niet optimaal.

Wie niet leert schrijven faalt bij alle vakken.

Door ontbrekende kennis bij de leerkrachten begint het schrijfonderwijs te vroeg, wat vervormingen in de hand werkt.

Schriftopvoeding is de hele basisschooltijd van groot belang.

Door te schrijven leert de mens om te gaan met de beschikbare ruimte en het voorhanden zijnde materiaal.

Zouden we kinderen dit schrijfonderwijs niet meer aanbieden, dan ontnemen we hen de gelegenheid tot schrijf aspiraties op hoger niveau; dat wat ons juist tot mens maakt!

Schrijven is van belang voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid.

De ontwikkeling van de techniek (bijv. laptop) kan voor kinderen met leer- en/of motorische problemen een goed *hulpmiddel* zijn, maar mag nooit vervanging voor het schrijfbewegen zijn of worden.

De schrijfvaardige mens verdient zijn eigen brood makkelijker en kost de maatschappij minder aan bijstand, welzijn en medische kosten.

We hebben als mens de beschikking over techniek én eigen motorische vaardigheid.

We moeten zelfstandig over beide kunnen beschikken!

* Met 'schrijven' wordt in dit stuk het handmatig vormen van letters bedoeld.

3.4 Andere gelezen artikelen

Blokletters sluiten beter aan bij kinderen. Tijdschrift Groter Groeien, Editie: juli 2007

Buuren, M. van (2007) Schrijven en lezen, sneller en beter. In: JSW, jaargang 91, maart 2007

Hamerling, B. (2002), Functioneel geletterd, maar nu de letters nog. In: De wereld van het jonge kind, 29, januarinummer.

Platform Handschriftontwikkeling (2009) Wat 'doen' schrijfmethoden met onze kinderen?
Binnengehaald op 14 januari 2010 van: <http://www.handschriftontwikkeling.nl/>

Schermer, D. (2005) Invloed van blok- en lopend schrift op de persoonlijkheid van kinderen
Binnengehaald op 14 januari 2010 van <http://www.handschriftontwikkeling.nl/>

Schermer, D. (2004) Schrijven leer je zo! In: Tijdschrift mensenkinderen.
Binnengehaald op 7 januari 2010 van:
<http://www.schrijvenleerjezo.nl/publicaties/algemeen.php>

Smits, Mieke (1999) 'Schrijven en lezen in groep drie: twee vliegen in één klap'. *JSW* nr. 9, jrg. 83, p. 36 - 41

Hoofdstuk 4, Vragenlijsten

4.1 Inleiding

Om een beter antwoord te krijgen op mijn leervragen en een betere mening te kunnen vormen heb ik door vier partijen dezelfde vragen laten beantwoorden.

Stichting Schriftontwikkeling is een voorstander van verbonden schrift en een expert op het gebied van schrijven. Zelf zeggen zij in een mail naar mij:

*“U heeft met de Stichting Schriftontwikkeling te maken met de best gedocumenteerde en opgeleide kenners van handschriftontwikkeling. We bestaan uitsluitend uit **eerstegraads-bevoegde docenten handschrift**. Indertijd hebben we allemaal Staatsexamen gedaan in handschriftontwikkeling en een hoger gekwalificeerde deskundige op het gebied van schoolhandschriftkennis kunt u niet vinden.”*

“We werden doorkneed in de schriftgeschiedenis, de verschillende handschriftmethodieken en aan onze eigen vaardigheid op dit gebied werden (uiteraard) hoge eisen gesteld. De aanstaande handschriftdocent moest bijvoorbeeld tien verschillende schriftsoorten uit de geschiedenis en uit het moderne handschriftonderwijs, zowel op bord als op papier met alle bestaande schrijfgereedschappen perfect beheersen en kunnen omschrijven. Een excellente eigen vaardigheid is altijd een vereiste om te weten waar je het over hebt.”

Daarnaast heb ik de vragenlijst voorgelegd aan de Henk Schweitzer, de auteur van de methode: “Schrijven leer je zo.” Henk Schweitzer was remedial teacher en schrijfdocent aan de Hogeschool InHolland in Haarlem. Hij werkt al zijn gehele carrière in het basisonderwijs en in het speciaal basisonderwijs met kinderen met (schrijf)motorische problemen en is in mijn ogen dan ook in specialist als het gaat om schrijven. Henk Schweitzer is een voorstander van blokletters.

Op aanraden van Henk Schweitzer heb ik contact opgenomen met Dick Schermer van het Platform Handschriftontwikkeling. Dick is een onafhankelijk persoon die zich samen met anderen heeft verdiept in handschriftontwikkeling en deze informatie met ons deelt via de website, handschriftontwikkeling.nl.

Tot slot heeft de intern begeleidster van mijn stageschool antwoord gegeven op de vragen. Zij heeft zich verdiept in handschriftontwikkeling in het basisonderwijs.

4.2 Vragen Stichting Schriftontwikkeling (Ben Hamerling)

1. Wat zijn de voordelen van het verbonden schrift?

- De volgende letter begint daar waar de vorige ophoudt.
- Er ontstaat vanzelf een woordverband.
- Er ontstaan vanzelf letterspaties, door de verbindingshalen.
- Je hoeft maar één keer per woord je pen aan te zetten.
- Je eindigt bij elke letter in de rompzone.

2. Wat zijn de nadelen van het verbonden schrift?

Er zijn alleen maar nadelen aan voor TNT-post omdat hun herkenningsoftware moeite heeft om de letters van verbonden schrift op de juiste plaats te scheiden.

Voor het kind zijn er geen nadelen aan verbonden, **mits dit goed geïnstrueerd wordt**. Dit lijkt logisch, en dat is het ook, maar veel leerkrachten leggen alleen de route van de letters uit bij de letterinstructie in groep 3, omdat ze niets over de vormgeving van de letters weten.

3. Wat zijn de voordelen van blokletters?

Je kunt er langzamer, maar duidelijker mee een adres op een brief schrijven. Handig voor TNT-post en de correcte bezorging.

Ieder die voor een ander extra duidelijkheid wil bereiken kan daarvoor blokschrift gebruiken, bijv. bijschriften bij illustraties, titels en kopjes, puzzels en invulformulieren.

Dit is de reden dat wij kinderen vanaf groep 6 'lopend blokschrift' leren schrijven mét een correcte letterspatie.

4. Wat zijn de nadelen van blokletters?

- Je moet voor elke letter je pen aanzetten.
- Je moet bij elke letter op een andere hoogte beginnen.
- Je moet bij elke letter bepalen in welke richting je moet starten.
- Je moet bij elke letter bepalen welke draairichting erbij hoort.
- Je moet voor elke lettercombinatie een andere letterafstand toepassen.
- Je eindigt niet steeds in de rompzone, de zone waar de meeste letteractiviteiten plaatsvinden.

5. Wat is beter om de kinderen aan te leren, verbonden schrift of blokletters?

De kinderen moeten beide schriftsoorten leren schrijven.

Vanaf groep 3 leren ze eerst verbonden schrijven.

Vanaf groep 6 leren ze niet alleen het 'lopend blokschrift', maar ook de juiste letterspatie voor elke lettercombinatie.

Voor zover ons bekend geeft alleen de methode "Schrift" les in lopend blokschrift, en instrueert ook de juiste letterspaties.

6. Waarom is bovenstaande methode beter?

Kinderen moeten kennis hebben van lettervormgeving en van de motieven van de twee meest voorkomende varianten van het Westerse gebruiksschrift.

Kinderen moeten in de periode ná de basisschool hun eigen handschrift kunnen onderhouden en dat kan alleen maar met voldoende lettervormgevingskennis.

Dit is overigens geen mening, maar een vaststaand feit.

De meeste handschriften in het voortgezet onderwijs vertonen ernstige gebreken aan lettervormgevingskennis.

De meeste leerlingen daar schrijven 'losse letters', maar onbekend met enige kennis van de letterspatiëring schrijven ze alle letters maar tegen elkaar.

7. Waarom is het zo belangrijk de gehele basisschool intensief met verbonden schrift bezig te zijn?

Het is belangrijk dat kinderen leren consequent te schrijven en consequent lettervormgevingsregels toe te passen. Niet het automatiseren van het handschrift is van belang, maar het op de juiste wijze automatiseren van het handschrift. Omdat het handschrift van kinderen zich doorontwikkelt tot ongeveer de leeftijd van volwassenheid, is het van belang om dit proces door adequate oefening en het aanbrenge van zoveel mogelijk lettervormgevingskennis te begeleiden.

Omdat veel kinderen aan het eind van de basisschool en in het voortgezet onderwijs 'los' willen schrijven (vaak als reactie op het verbonden schrift) is het belangrijk om het 'los' schrijven dan ook goed te begeleiden en de letter- en woordvormingsregels ook dáárvan aan te leren.

Het beste is het als het gebruikte blokschrift dan ook 'lopend' is, dus gelijk aan de constructiewijze van het verbonden schrift dat ze al kennen.

De kinderen moeten dus niet, zoals de vraag veronderstelt, alleen maar met verbonden schrift bezig zijn, maar vanaf het moment dat het handschrift geconsolideerd is (ongeveer rond het zesde leerjaar) het onverbonden schrift ernaast kunnen gebruiken.

4.3 Vragen methode “Schrijven leer je zo” (Henk Schweitzer)

Met Henk Schweitzer van de methode ‘Schrijven leer je zo’ heb ik telefonisch contact gehad. Hij vertelde zijn mening over handschrift aanleren en we hadden ervaringen en meningen met elkaar uitgewisseld. Om antwoord op mijn vragen te krijgen kon ik gebruik maken van zijn internetsite: www.schrijvenleerjezo.nl

De vragen zijn niet hetzelfde als de vragen die de andere drie partijen hadden beantwoord, maar ze geven mij wel duidelijkheid.

Wat zijn de voordelen van het blokschrift:

Als kinderen mogen kiezen, kiezen ze voor het blokschrift. Ook onder leerkrachten groeit de belangstelling voor het blokschrift. Ze constateren dat de motorische vaardigheden van de kinderen op school zich minder snel ontwikkelen. Het merendeel van de jonge kinderen blijkt het zogenaamde schoonschrijven steeds minder snel onder de knie te krijgen.

De voordelen van het blokschrift blijken ook op langere termijn enorm te zijn. **Het schrift is eenvoudig leesbaar en helder van vorm.** De letters zijn herkenbaar en leiden vlot tot een leesbaar handschrift. De laatste inzichten wijzen erop dat kiezen voor het blokschrift gedurende de basisschool wel eens de oplossing zou kunnen zijn waarop het moderne taalonderwijs wacht. Het is een gebruiksschrift dat perfect past in onze, zich in hoog tempo ontwikkelende, maatschappij waarin plaats is voor ontluikende geletterdheid, interactief taalonderwijs en verdergaande automatisering.

De belangrijkste voordelen van het blokschrift betreffen vooral de aansluiting op de beleving van het kind, met een leesbaar handschrift als resultaat, of het nu rechts- of linkshandig is. Het verbonden schrift wordt niet herkend in de vele media-uitingen die het kind al vroeg opvangt. In het blokschrift echter is de schrijfter identiek aan de drukletter, de computerletter en de formulierletter. Daardoor ligt er een eenvoudige koppeling met aanvankelijk lezen en daarmee ook met het uitzetten van een ononderbroken leerlijn.

Het blokschrift leidt automatisch tot een verbonden schrift. Het blokschrift impliceert namelijk schijnverbindingen. In de beweging zit de verbinding al opgesloten, alleen niet zichtbaar op papier. Los leren schrijven betekent automatisch natuurlijke verbindingen maken. Naarmate de druk om snel te schrijven toeneemt, gaat het kind efficiënter schrijven. **Veel kinderen in de bovenbouw willen los rechtop schrijven: het is vaak beter leesbaar. De lussen zorgen echter vaak voor onnodige problemen.** Ook gaan kinderen in hogere groepen steeds minder hellend schrijven.

Wanneer kinderen eerst los leren schrijven, ontwikkelen ze later een gecombineerd los-vast-schrift dat uit natuurlijke verbindingen bestaat. **Het meest ontspannen en vlotst geschreven schrift bestaat uit een schrift met maximaal vier aan elkaar geschreven letters. Het schrijven van alle letters aan elkaar is dus onnodig gecompliceerd.** Het bezwaar dat blokschrift tot schrijfkramp zou leiden, is daarmee ontkracht. Waarom zouden kinderen voor een los schrift kiezen bij het ontwikkelen van een eigen handschrift als dit tot kramp zou leiden?

Schrijven kinderen in blokschrift wel snel genoeg?

Uit onderzoek (PPON, 1999) blijkt, dat kinderen die in blokschrift leren schrijven, een aanvaardbaar schrijftempo halen met meer dan uitstekende resultaten wat leesbaarheid betreft.

Deskundigen zijn het erover eens dat het snelst geschreven en efficiëntste schrift, een schrift is dat bestaat uit een los-vast schrift, met een maximale bandbreedte van hooguit 3 letters. Kinderen die in blokschrift leren schrijven en een eigen handschrift gaan ontwikkelen, komen hier in veel gevallen ook op uit.

Kinderen die in blokschrift leren schrijven, spiegelen?

Wanneer kinderen in hun fase van ontluikende geletterdheid in aanraking komen met blok- en hoofdletters, dan zullen ze die letters op alle mogelijke manieren willen weergeven. De letters worden nog lukraak gemaakt en van een juiste bewegingsrichting is nog geen sprake. In sommige gevallen zullen kinderen ook een aantal letters spiegelen, zoals de b en de d. In de praktijk blijkt dat dit in de toekomst geen probleem geeft. Wanneer de instructie met behulp van de verkeerslichten wordt gegeven en de vormaspecten aan bod komen, ziet u dat het spiegelen vanzelf verdwijnt. Volhardt een enkel kind in het spiegelen, dan is het probleem met een gerichte aanpak en een remedial teacher goed te verhelpen. Er zijn geen volwassenen die blijvend spiegelen.

Kinderen die in blokschrift schrijven, hebben veel moeite met spatiering?

Spatiering is eenvoudig aan te leren. Wanneer de leerkracht op het (doe)bord goed aangeeft waar de spaties moeten staan, dan is er al veel opgelost. Het is handig tussen de woorden een stip te zetten en ook de kinderen te vragen na het schrijven van een woord een licht stipje te zetten.

Klopt het dat kinderen in groep 3 eerder leren schrijven als ze in blokschrift leren schrijven?

Dit is een normaal verschijnsel omdat het schrijven nu eenmaal eenvoudiger is aan te leren. Verbindingen hoeven niet meer te worden aangeleerd en een schrift zonder lastige verbindingen vraagt nu eenmaal minder inspanning.

Klopt het dat het leren schrijven in blokschrift lastig is?

Dit berust op een misverstand. Volgens de regels van de kalligrafie worden blokletters inderdaad op deze 'lastige' wijze gemaakt: bij het maken van de **d** wordt eerst het perfecte rondje gemaakt en later de verticale streep met uiterste precisie toegevoegd. Een heel ander verhaal dus en in niets te vergelijken met het leren schrijven in blokschrift volgens de methode van *Schrijven leer je zo!*. De kinderen leren de letters en cijfers met behulp van het verkeerslichtsysteem. De bewegingsrichting staat dan garant voor het ontwikkelen van een zogenaamd skeletschrift wat heel normaal is. Perfecte rondjes worden eitjes et cetera.

Is het verwarrend voor kinderen om teksten op het bord zowel in blokschrift als in verbonden schrift te lezen?

Het is raadzaam alle teksten die op het bord worden geschreven, los te schrijven. In de praktijk zijn er leerkrachten die speciaal voor de dyslectische kinderen woordrijtjes in blokschrift schrijven. Het is de bedoeling dat de andere kinderen naar de rijtjes in het verbonden schrift kijken. En wat zien we? Alle kinderen kijken naar de woordjes in het blokschrift. Conclusie: het blokschrift is beter leesbaar.

Uit onderzoek op basis van letterherkenning wordt geconcludeerd dat het lezen van blokschrift vele malen gemakkelijker is dan het lezen van verbonden schrift, zelfs voor kinderen die verbonden hebben leren schrijven (Fortes e.a. 1999).

Kunnen kinderen die blokschrift schrijven, wel verbonden schrift lezen?

Wanneer u de kinderen een aantal keren een lesje 'verbonden geheimschrift' aanbiedt om te ontcijferen, gaan ze het snel herkennen. Ook vinden ze het leuk om in een opdracht net zo te leren schrijven als opa en oma.

Leren kinderen die in blokschrift leren schrijven, later in hun leven wel verbonden schrift?

In de praktijk blijkt dat kinderen de letters op een natuurlijke manier gaan verbinden wanneer ze sneller en efficiënter gaan schrijven. De twee letters e lenen zich daar bijvoorbeeld goed voor. Het gaat om het ontwikkelen van een eigen handschrift. Uiteindelijk kiezen kinderen hun eigen schrijfwijze. Kijk maar naar de handschriften van volwassenen!

Is het erg als kinderen in groep 4 toch letters gaan verbinden?

Dit is zeker geen onwenselijke ontwikkeling en alleen maar goed. Er ontstaat zo een vlot en efficiënt eigen handschrift dat bestaat uit natuurlijke verbindingen.

4.4 Vragen Platform Handschriftontwikkeling (Dick Schermer, e.a.)

platformhso@home.nl

Aan: Mw. Karin van Osch (E-mail: k.vanosch@fontys.nl)
Onderwerp: verbonden of blokschrift aanleren?

Je vraag (d.d. 08.01.10)

Mijn naam is Karin van Osch en ik ben een deeltijd studente aan de pabo 's-Hertogenbosch. Momenteel ben ik bezig met een werkstuk over verbonden schrift en blokschrift.

Bij mij zat de vraag: "Wat is nu beter om kinderen in het basisonderwijs aan te leren, verbonden schrift of blokschrift?"

Naar aanleiding van deze vraag heb ik contact gehad met Henk Schweitzer en Ben Hamerling. Beiden hebben een uitgesproken mening en beiden zijn niet geheel objectief.

Henk Schweitzer adviseerde mij om contact op te nemen met u.

Volgens Henk bent u een expert op het gebied van schriftontwikkeling en bent u objectief als het gaat om 'wat is beter'.

Ik wil u vragen of u een paar minuten de tijd heeft om een aantal vragen te beantwoorden.

Het zijn simpele vragen, maar ze geven mij antwoord op datgene wat ik graag wil weten.

Als u dit zou willen doen, zou u mij zeer helpen, de vragen kunt u vinden in de bijlage:

- 1) Wat zijn de voordelen van het verbonden schrift?
- 2) Wat zijn de nadelen van het verbonden schrift?
- 3) Wat zijn de voordelen van blokletters?
- 4) Wat zijn de nadelen van blokletters?
- 5) Wat is beter om de kinderen aan te leren, verbonden schrift of blokletters?
- 6) Waarom is bovenstaande methode beter?
- 7) Wat zou u als expert aanraden de kinderen in het basisonderwijs aan te leren en waarom?
- 8) Waarom is het zo belangrijk dat kinderen tijdens het gehele basisonderwijs intensief met schrijven bezig zijn?

Ons advies/reactie

We voelen ons best prettig als iemand als Henk Schweitzer je aanraadt contact met ons te zoeken. Henk is uitstekend op de hoogte van de schrijfwereld, vooral van zijn specialisme: blokschrift. Wij hebben je vragen graag opgepakt en de 'antwoorden' van twee Platformleden staan hieronder vermeld; de andere leden verwijzen naar de artikelen, waar we aanstonds je aandacht voor zullen vragen.

Met nadruk maken we je attent op het feit, dat ons Platform een *onafhankelijk* adviesorgaan is. De leden ervan verlenen op ideële basis hun medewerking.

Alvorens de diverse invullingen aan jouw vragen te geven, verwijzen we naar onze website: www.handschriftontwikkeling.nl. Onder de knop Artikelen staan deze artikelen, die voor jou interessant kunnen zijn:

- Leesletterschrift versus schrijffletterschrift
- Schrijfmethoden – Wat 'doen' ze met onze kinderen?
- Invloed van blok- en lopend schrift op de persoonlijkheid van kinderen

Hierna volgen de antwoorden die twee van ons hebben gegeven op jouw vragen:

1) Wat zijn de voordelen van het verbonden schrift?

- + sneller te schrijven, want soepel/doorgaand/verbonden schrift
- + beter op de grondlijn schrijven (door voortgaande beweging)
- + meer fijnmotorische ontwikkeling (hersenactivering/handigheid)
- + duidelijker verdeling van schrijfzones (1.5 : 1 : 1.5)
- + betere horizontale geleiding (evenwichtiger spatiëring)
- + zelfde schrijfhoek/helling is makkelijker (door neerhalen)
- + rechtshellend-verbonden schrift past bij kinderlijke aard (Haenen-van der Hout)
- + eerder persoonlijk/subjectief/eigen

2) Wat zijn de nadelen van het verbonden schrift?

- eerder minder leesbaar, want afwijkend van boekletters (niet typografisch)
- meer streken die teruggaan (keerhalen)
- moeilijker aan te leren (dus later mee beginnen?)

3) Wat zijn de voordelen van blokletters?

- + langer leesbaar, want lijkt veel op boekletters (typografisch)
- + makkelijker aan te leren (maar later mee beginnen!)
- + eis of voorkeur (bij invulformulieren e.d.)
- + eerder zakelijk/objectief/afstandelijk

4) Wat zijn de nadelen van blokletters?

- langzamer te schrijven, want haperend/onderbrekend/losstaand schrift
- meer penoptillingen
- eerder afwijken van de grondlijn (elke letter moet gefocust worden)
- minder fijnmotorische ontwikkeling (minder hersenactivering/handigheid)
- betrekkelijke verdeling van schrijfzones (1 : 1 : 1)
- mindere horizontale verdeling (wisselende spatiëring)
- wisselende schrijfhoek/helling (geen neerhalen, consequent steil is heel lastig)
- steil-blokschrift past niet bij kinderlijke aard (Haenen-van der Hout)

5) Wat is beter om de kinderen aan te leren, verbonden schrift of blokletters?

Eerst voorbereidende oefeningen (bijv. Schrijfdans) tot in groep 3 (herfst/kerst)
Dan lopend schrift (rechtshellend-verbonden) aanleren tot groep 7 (automatiseren, incl. temposchrijven)

Daarnaast toetsenbordvaardigheid vanaf groep 6

Vanaf groep 7 blokschrift en evt. sierschrift/kalligrafie

Vanaf groep 8 individuele keuze (lopend of blok), maar eis blijft: leesbaar en vlot!

6) Waarom is bovenstaande methode beter?

Houdt rekening met psychomotorische ontwikkeling van kind en voorkeur van de samenleving.

7) Wat zou u als expert aanraden de kinderen in het basisonderwijs aan te leren en waarom?

Zie vraag 5!

8) Waarom is het zo belangrijk dat de kinderen tijdens het gehele basisonderwijs intensief met schrijven bezig zijn?

Schrijven is een cultureel uitdrukkings- en communicatiemiddel en vraagt om permanente fijnmotorische ontwikkeling, dus hersenactivering.

Er is een tijd geweest (rond 1850), dat meisjes sierschrift leerden (voor privé correspondentie) in een cahier met roze omslag; jongens leerden sober schrift in een cahier met blauw omslag (voor administratief beroep) – Tamara Plakins Thornton, 1996, t.a.p. 43

1) Wat zijn de voordelen van het verbonden schrift?

Goed woordbeeld/doorgaande beweging/verbinding/dynamisch

2) Wat zijn de nadelen van het verbonden schrift?

Geen

Misschien: voor dyslectici een ander letterbeeld als ze eerst blokschrift hebben geleerd.

3) Wat zijn de voordelen van blokletters?

Duidelijkheid en vrijwel gelijk aan de leesletter.

4) Wat zijn de nadelen van blokletters?

Constance onderbreking van de schrijfbeweging/woordgehelen minder duidelijk/
statisch schrift/afstandelijk

5) Wat is beter om de kinderen aan te leren, verbonden schrift of blokletters?

Verbonden schrift.

6) Waarom is bovenstaande methode beter?

Zie de voordelen. Bevordert verbinding naar rechts, c.q. de omgeving. Remt de natuurlijke beweging van een kind niet af.

7) Wat zou u als expert aanraden de kinderen in het basisonderwijs aan te leren en waarom?

Bedoel je het aanleren van schrijven? Zie onze argumenten op de site.

Vooraf: de hersenfunctie tijdens het schrijven!! Nodig voor een goede ontwikkeling op allerlei terreinen.

8) Waarom is het zo belangrijk dat de kinderen tijdens het gehele basisonderwijs intensief met schrijven bezig zijn?

Oefening baart kunst! Duurt een tijd voor de schrijfbeweging geautomatiseerd is.

Schriftopvoeding komt overal bij van pas: indelen, afstand inschatten, aandacht aan iets schenken, concentratie, zelfvertrouwen, etc.

Wij hopen, dat je met deze reacties – antwoorden en verwijzing naar onze website – voor jezelf een degelijk onderbouwd antwoord kunt geven op de vraag – verbonden of blokschrift aanleren? Graag zien we een reactie van je tegemoet als “het ei gelegd is”!

Met vriendelijke groeten, namens het Platform Handschriftontwikkeling,
Dick Schermer

Platform Handschriftontwikkeling, onafhankelijk adviesorgaan voor het brede schrijfveld Secretariaat: A.C. Schoemaker-Ytsma, Magnolialaan 23, 7711 LX Nieuwleusen E-mail: platformhso@home.

4.5 Vragen intern begeleidster basisschool De Vlek

1) Wat zijn de voordelen van het verbonden schrift?

Schrijfdidactici zijn van mening dat het funest is voor de handschriftontwikkeling om kinderen het blokschrift te laten schrijven. Bovendien is het blokschrift om allerlei redenen ingewikkelder. Kinderen gaan bij het blokschrift veel eerder spiegelen. Bij schrijfletters kan dat niet. Blokletters zijn ontworpen om te lezen en niet om te schrijven. Bij het schrijven van blokletters gaat het dan ook niet om schrijven, maar om tekenen. Het vormen van woorden met blokletters is veel moeilijker dan met verbonden schrift. Juist in de aanleerfase van het lezen is het woordbeeld zo belangrijk; dat gaat met het verbonden schrift meer vanzelf, bij het schrijven van blokletters blijft het meer tekenen van letters.

Schrijven is beweging, een persoonlijk spoor achterlaten, een vloeiende beweging. Dat kan alleen bij het verbonden schrift. Blokletters zijn meer staccato Elke letter staat op zich (elke keer stopt de beweging) en heeft niets vloeiends en laat ook veel minder van de persoon zien, is dus minder persoonlijk.

2) Wat zijn de nadelen van verbonden schrift?

Geen antwoord.

3) Wat zijn de voordelen van blokletters?

Het is minder ingewikkeld, doordat er geen lussen, boogjes en haakjes in zitten.

Voor kinderen met motorische problemen en kinderen met andere ontwikkelingsachterstanden kan dat dus daardoor een betere optie zijn.

4) Wat zijn de nadelen van blokletters?

Zie boven.

5) Wat is beter om de kinderen aan te leren, verbonden schrift of blokletters?

Wanneer er geen ontwikkelingsbelemmeringen zijn denk ik het verbonden schrift om bovengenoemde redenen.

6) Waarom is bovenstaande methode beter?

Zie vraag 5.

6) Waarom is het zo belangrijk de gehele basisschool intensief met verbondenschrift bezig te zijn?

Om het handschrift te blijven ontwikkelen en de beweging soepel te houden. Het gaat om een soepel en leesbaar handschrift en dat moet je blijven trainen. Ook om het tempo erin te krijgen zodat het maken van bijv. aantekeningen in het VO geen problemen gaat opleveren.

4.6 Samenvatting

Voordelen verbonden schrift	Nadelen verbonden schrift	Voordelen blokschrift	Nadelen blokschrift	Ontkrachting voor- of nadeel
Meer fijnmotorische ontwikkeling (hersensensitiviteit/handigheid).	Het maken van lussen wordt door veel kinderen als ingewikkeld ervaren.	Leren schrijven in het blokschrift ondersteunt het leesproces. De blokletter lijkt op de leesletter. In het blokschrift echter is de schrijflitter identiek aan de drukletter, de computerletter en de formulierletter. Daardoor ligt er een eenvoudige koppeling met aanvankelijk lezen en daarmee ook met het uitzetten van een ononderbroken leerlijn.	Bestaan uit lossen onderdelen, worden gemakkelijk gespiegeld.	In sommige gevallen zullen kinderen ook een aantal letters spiegelen, zoals de b en de d. In de praktijk blijkt dat dit in de toekomst geen probleem geeft. Wanneer de instructie met behulp van de verkeerslichten wordt gegeven en de vormaspecten aan bod komen, ziet u dat het spiegelen vanzelf verdwijnt. Er zijn geen volwassenen die blijvend spiegelen.
Integreert de samenhang spreken/schrijven. Samenwerking tussen hersenhelften wordt gestimuleerd.	De geschreven letters worden niet in de gelezen letters herkend. De schrijflitter wijkt af van de leesletter.	Kan in beginfase van leren lezen/schrijven nuttig zijn.	Negeert de samenhang van spreken en schrijven. Samenwerking tussen hersenhelften wordt minder geactiveerd. Minder fijnmotorische ontwikkeling (minder hersensensitiviteit/handigheid).	
Vanuit ergonomisch/motorisch oogpunt wordt een matig	Veel kinderen in de bovenbouw willen los rechtop schrijven: het	Geschikt voor kinderen die in hun schrijfmotorische	Blokschrift is tekenen! (niet vloeiend/ritmisch)	

verbonden schrift, waarbij fragmenten van drie à vier letters aaneengeschreven worden, als het meest wenselijk beschouwd.	is vaak beter leesbaar. De lussen zorgen echter vaak voor onnodige problemen.	ontwikkeling achterblijven.		
Verbonden schrijven maakt vloeiend en vlot schrift gemakkelijk.	Eerder minder leesbaar.	Het schrift is eenvoudig leesbaar en helder van vorm.	Losse letters maken vloeiend en vlot schrift lastig.	Uit onderzoek blijkt (PPON, 1999) dat kinderen die in blokschrift leren schrijven, een aanvaardbaar schrijftempo halen.
Zelfde schrijfhoek/helling is makkelijker (door neerhalen). Rechtshelling* past bij kinderen <i>Rechtshelling past bij scharnierbeweging van pols bij rechtshandige; linkshelling past bij scharnierbeweging van pols bij linkshandige!</i>	Meer streken die teruggaan (keerhalen).	De aansluiting op de beleving van het kind.	Steile schrifthelling past niet bij kinderen. Steil-blokschrift past niet bij kinderlijke aard (Haenen-van der Hout).	
De ruimteverdeling is overzichtelijker.	Moeilijker aan te leren (dus later mee beginnen?).	Kinderen in groep 3 leren eerder schrijven als ze in blokschrift leren schrijven..	De ruimteverdeling is moeilijk (letter, woord, regel).	
Vraagt minder spieractiviteit, waardoor minder vermoeid en verkramp.		Eis of voorkeur (bij invulformulieren e.d.).	Vraagt meer spieractiviteit, waardoor vermoeidheid en verkramping.	Waarom zouden kinderen voor een los schrift kiezen bij het ontwikkelen van een eigen handschrift als dit tot kramp zou leiden?
De volgende letter begint daar waar de vorige ophoudt.			Afremming van de schrijfbeweging kan nadelig zijn voor persoonlijke ontwikkeling.	

Er ontstaat vanzelf een woordverband.				
Er ontstaan vanzelf letterspaties, door de verbindingshalen.			Wisselende spatiëring.	Spatiëring is eenvoudig aan te leren.
Je hoeft maar één keer per woord je pen aan te zetten.		Kinderen die in blokschrift leren schrijven en een eigen handschrift gaan ontwikkelen, komen ook uit op vier aan elkaar geschreven letters.	Je moet voor elke letter je pen aanzetten: - Je moet bij elke letter op een andere hoogte beginnen. - Je moet bij elke letter bepalen in welke richting je moet starten. - Je moet bij elke letter bepalen welke draairichting erbij hoort. - Je moet voor elke lettercombinatie een andere letterafstand toepassen.	Het meest ontspannen en vlotst geschreven schrift bestaat uit een schrift met maximaal vier aan elkaar geschreven letters. Het schrijven van alle letters aan elkaar is dus onnodig gecompliceerd
Je eindigt bij elke letter in de rompzone.			Je eindigt niet steeds in de rompzone, de zone waar de meeste letteractiviteiten plaatsvinden.	

Eindconclusie

Mijn eindconclusie is gebaseerd op wat de vijf experts op het gebied van schrijven mij verteld hebben, de gelezen theorie, de gelezen artikelen en mijn praktijkervaring.

Als ik alleen kijk naar de mening van de experts, dan zou ik moeten concluderen dat het beter is om kinderen in het basisonderwijs verbonden schrift aan te leren. Vier van de vijf experts vinden het beter om kinderen in het basisonderwijs verbonden schrift aan te leren.

Als ik verder kijk en alle voor- en nadelen van beide schriften op een rijtje zet, ziet het er anders uit. Beide methodes hebben voor- en nadelen. In 4.6 ‘samenvatting’ staan alle voor- en nadelen van zowel het verbonden schrift als het blokschrift op een rijtje. Het ene voor- of nadeel weegt voor mij zwaarder dan het andere voor- of nadeel. Ook zijn er voor- en nadelen die door een goed tegenargument ontkracht worden. Uiteindelijk is er een aantal voor- en nadelen voor mij overgebleven dat ik in mijn eindconclusie meeneem.

Hoewel de experts (bijna) allemaal positief zijn over het verbonden schrift en minder over het blokschrift, zie ik toch zeker ook voordelen in het blokschrift.

Ik heb in mijn stage zowel de kinderen blokschrift als verbonden schrift aangeleerd.

De tijd dat ik werkte met de methode ‘Schrijven leer je zo’ heb ik als zeer positief ervaren. De kinderen vonden het leuk en de methode ging verder dan alleen schrijven. De kinderen vonden het leuk om de ‘spelletjes’ te doen om hun spieren los te maken en de letters met verschillende lichaamsdelen te ‘schrijven’.

Er wordt gezegd dat de letters uit verschillende ‘onderdelen’ bestaan, bijvoorbeeld dat voor de letter ‘d’ eerst een rondje wordt gezet en daarna een stokje eraan vast, maar dat is niet waar. De letter d bestaat uit één stuk en de pen hoeft dus niet meerdere malen van het papier te worden gelicht en dat geldt voor alle letters. Naar mijn idee waren de kinderen wel degelijk bezig met schrijven en niet met tekenen. Ook werd er naar mijn idee aan de fijne motoriek gewerkt, omdat de pen tijdens het schrijven van een letter niet van het papier werd gelicht. De kinderen moesten dus gewoon draaien maken die ook bij verbonden schrift gemaakt moeten worden, alleen op een iets andere manier.

De letters die de kinderen schreven, waren bij iedereen goed leesbaar en dat ervaar ik met het verbonden schrift anders. Ik vind het vooral een groot pluspunt dat het blokschrift het leesproces extra ondersteunt. De voordelen die in paragraaf 4.6 gegeven worden, heb ik ook echt als voordelen ervaren.

Sommige nadelen van het blokschrift heb ik niet als nadeel ervaren, zoals het spiegelen. Door het stoplicht dat opgenomen is in de letter, spiegelen de kinderen niet. Doordat de letter uit één stuk bestaat, wordt het spiegelen ook moeilijker. Daarnaast zie ik spiegelen niet als een groot probleem. Kinderen spiegelen ook heel vaak cijfers en daar komen ze uiteindelijk ook zonder grote problemen overheen.

De nadelen waar ik me het meeste zorgen over maak zijn:

- Negeert de samenhang van spreken en schrijven.
- Samenwerking tussen hersenhelften wordt minder geactiveerd.
- Afremming van de schrijfbeweging kan nadelig zijn voor de persoonlijke ontwikkeling.

Bij het laatste nadeel kan ik me moeilijk een beeld vormen. Ik snap niet waarom afremmen van de schrijfbeweging nadelig kan zijn voor de persoonlijke ontwikkeling. Bij de eerste twee nadelen vraag ik me af in hoeverre het erg is dat de samenhang tussen spreken en schrijven

genegeerd wordt en in welke mate de samenwerking tussen de hersenhelften minder wordt geactiveerd.

Momenteel sta ik in groep 5 en daar schrijven de kinderen verbonden schrift.

Iedere week werken de kinderen aan verbonden schrift met de methode 'Schrijftaal'.

De kinderen moeten zo netjes mogelijk verhaaltjes/zinnen of woorden naschrijven.

Persoonlijk vind ik dit niet bepaald uitdagend, ik kan me voorstellen dat het voor de kinderen frustrerend is om alleen maar dingen na te schrijven; dit terzijde aangezien het nu gaat om het verbonden schrift.

Ik merk tijdens de lessen dat de kinderen ontzettend hun best doen om netjes te schrijven. Als ik dan vervolgens ga nakijken, is het toch heel slecht leesbaar. Hoe hard kinderen ook werken, ze krijgen hun handschrift niet netter, tot frustratie van de leerling en van de leerkracht.

Soms vraag ik me dan af, "Waarom doen we dit de kinderen aan?"

Kijk ik dan naar de voordelen die uit dit onderzoek zijn gekomen, dan snap ik enerzijds waarom we zo hameren op een net verbonden schrift. Het stimuleert de fijne motoriek, het is goed voor de hersenactiviteit en het integreert de samenhang van spreken en schrijven.

Anderzijds ben ik van mening dat de fijne motoriek ook gestimuleerd wordt bij blokschrift.

Wederom komt bij mij hier de vraag: "In hoeverre is het goed voor de hersenactiviteit?"

Ook vraag ik me af waarom verbonden schrift de samenhang integreert van spreken en schrijven, en waarom dat bij blokschrift niet zo is.

Als ik kijk naar de nadelen van verbonden schrift, dan kom ik deze nadelen ook tegen in de praktijk. Kinderen vinden de lussen moeilijk en het is snel slecht leesbaar.

Als ik puur kijk naar de praktijkervaring, die ik heb met verbonden schrift, dan ben ik niet zo enthousiast. Het komt op mij over dat de kinderen heel hard werken, maar dat veel kinderen nooit het resultaat krijgen dat ze zelf graag willen en dat de leerkracht verwacht.

Als ik alle punten bij elkaar optel – mijn praktijkervaring, de feiten en de mening van de verschillende experts, moet ik concluderen dat het voor de kinderen beter is om verbonden schrift aan te leren.

Zelf ben ik enthousiast over blokschrift, ik zie daar heel veel goede mogelijkheden in.

Veel nadelen van het blokschrift worden ontkracht door goede argumenten en uiteindelijk zijn er niet veel nadelen meer. Ook kent het blokschrift heel veel voordelen, die voor mij van grote waarde zijn. Zo vind ik het heel belangrijk dat de kinderen plezier beleven aan schrijven. Het feit dat alle kinderen makkelijker en netter leren schrijven door blokschrift, vind ik een heel groot pluspunt en ook het feit dat het blokschrift het leesproces stimuleert, vind ik ook een erg belangrijk punt dat spreekt voor blokschrift.

Toch concludeer ik dat verbonden schrift beter is om de kinderen aan te leren en dat zit voor mij vooral in de volgende punten:

- Het stimuleert de fijne motoriek.
- Het is goed voor de hersenactiviteit.
- Het integreert de samenhang van spreken en schrijven.

Het is niet bewezen, dat blokschrift ook de fijne motoriek goed stimuleert en ook heb ik geen bewijs gezien van de samenhang tussen spreken en schrijven bij blokschrift.

Het feit dat verbonden schrift goed is voor de hersenactiviteit is voor mij het belangrijkste punt om daar nu voor te kiezen. Als er in de toekomst meer onderzoek gedaan wordt naar blokschrift en deze drie punten ontkracht worden, zal ik zeker mijn conclusie bijstellen.

Eindevaluatie

Mijn eigenlijke bedoeling was om een kort product te schrijven, waarin ik antwoord kreeg op de vraag: “Wat is beter, verbonden schrift of blokschrift?”

Dit is anders uitgepakt en uiteindelijk heb ik een kennisdossier geschreven waarin ik meerdere bronnen heb geraadpleegd om een zo goed mogelijk antwoord op mijn leervraag te krijgen.

Ik was begonnen bij het boek ‘Schrijven als oefenvak’. Dit boek gaf mij wel wat theorie, maar niet datgene waarnaar ik op zoek was.

Toen ik ging zoeken op internet, kwam ik al snel uit op de site ‘Stichting schriftontwikkeling’. Op deze internetsite stonden de verschillen tussen verbonden schrift en blokschrift goed omschreven, precies wat ik wilde weten.

Omdat ik vond dat ik niet zomaar van een internetsite uit kon gaan, ben ik eerst informatie over deze site gaan inwinnen. Hiervoor had ik contact gezocht met de makers van de internetsite. Ben Hamerling liet mij weten dat ik met uiterst deskundige mensen op het gebied van schrijven te maken had en was voor mij reden de informatie van deze website te vertrouwen. Daarnaast was Ben Hamerling ontzettend behulpzaam en had hij de vragen, die ik hem had voorgelegd, zeer uitgebreid ingevuld.

De antwoorden die Ben Hamerling mij had gegeven, gaven mij een goed antwoord op mijn leervragen en ik had voor mezelf dan ook de conclusie getrokken, dat verbonden schrift beter was om de kinderen aan te leren dan blokschrift. Wel kreeg ik het gevoel dat de antwoorden op mijn vragen niet helemaal objectief waren en ik wilde daarom Henk Schweitzer, de auteur van de methode ‘Schrijven leer je zo’, de kans geven zijn mening te geven. Henk Schweitzer was uitermate behulpzaam en ik heb met hem een zeer prettig gesprek over de telefoon gevoerd. Het gesprek met Henk Schweitzer liet mij weer anders denken en mijn mening bijstellen.

Omdat ik twee experts had gesproken die allebei een eigen mening hadden en niet geheel objectief waren, wilde ik de mening van een onafhankelijk persoon. Ik had de vragen aan de intern begeleider van mijn stageschool Heleen Kuiper voorgelegd, en op aanraden van Henk Schweitzer had ik contact opgenomen met Dick Schermer van het ‘Platform Handschriftontwikkeling’. Beiden waren zeer behulpzaam en vooral de mensen van het Platform hadden mij erg goed geholpen. Met Dick Schermer heb ik naast erg gezellig mailverkeer, veel hulp gehad bij het beantwoorden van mijn vragen. Hij vond mijn vraag belangrijk genoeg om er een vraag van te maken voor de mensen van het Platform. Dankzij Dick Schermer heb ik een duidelijk en onafhankelijk beeld gekregen, hiervoor nogmaals mijn dank.

De antwoorden van alle experts had ik op een rijtje gezet en daaruit mijn conclusie getrokken. Dit was niet gemakkelijk, maar ik heb het naar mijn beste kunnen gedaan.

Hoewel dit een klein product moest worden waarop ik antwoord kreeg op één leervraag, is het uiteindelijk een uitgebreider kennisdossier geworden. Blijkbaar was het niet zo’n makkelijk onderwerp als dat ik dacht en ik denk dat de schrijfwereld nog lang niet uitgepraat zal zijn over dit onderwerp. Ik zal dit onderwerp zeker blijven volgen, want ik vind het ontzettend interessant en misschien kan ik in de toekomst mijn conclusie bijstellen.

Ik heb dit kennisdossier met veel plezier geschreven en er veel van geleerd. Ik ben blij dat ik er uiteindelijk dieper in ben gedoken en verschillende mensen heb benaderd.

Ik wist niet dat er zoveel te doen was om dit onderwerp en achteraf gezien vind ik het erg leuk dat ik twee tegenpolen heb benaderd en om hulp heb gevraagd.

Beiden waren erg behulpzaam en ik wil ze dan ook nogmaals bedanken. Ik hoop dat ik in mijn eindconclusie niemand heb beledigd of benadeeld. Ik heb geprobeerd een zo eerlijk mogelijke conclusie te schrijven.

Ik vond het een erg interessant 'onderzoek' en ik zal in de toekomst dit onderwerp blijven volgen.

Bronvermelding

Buuren, M. van (2007) Schrijven en lezen, sneller en beter. In: JSW, jaargang 91, maart 2007

Engen, A. van (2000), *Schrijven als oefenvak*. Heeswijk-Dinther: Esstede

Hamerling, B. (2002), Functioneel geletterd, maar nu de letters nog. In: *De wereld van het jonge kind*, nr. 29, januarinummer 2002

Smits, Mieke (1999) 'Schrijven en lezen in groep drie: twee vliegen in één klap'. *JSW* nr. 9, jrg. 83, p. 36 - 41

Thomassen, A., e.a. (1985). *Studies over de schrijfmotoriek*. Lisse: Swets & Zeitlinger

Blokletters sluiten beter aan bij kinderen. Tijdschrift Groter Groeien, Editie: juli 2007

Binnengehaald op 7 januari 2010 van:

<http://www.schrijvenleerjezo.nl/publicaties/algemeen.php>

Domeinen en kerndoelen in het schrijfonderwijs

Binnengehaald op 10 december 2009 van:

http://mediatheek.thinkquest.nl/~kla059/leerkracht_kerndoelen.htm

Platform Handschriftontwikkeling (2009) Wat 'doen' schrijfmethoden met onze kinderen?

Binnengehaald op 14 januari 2010 van: <http://www.handschriftontwikkeling.nl/>

Schermer, D. (2005) Invloed van blok- en lopend schrift op de persoonlijkheid van kinderen

Binnengehaald op 14 januari 2010 van <http://www.handschriftontwikkeling.nl/>

Schermer, D. (2004) Schrijven leer je zo! In: Tijdschrift mensenkinderen

Binnengehaald op 7 januari 2010 van:

<http://www.schrijvenleerjezo.nl/publicaties/algemeen.php>

Schoot, F. van der, Bechger, T. (1999). Balans van het handschriftkwaliteit in het primair onderwijs, uitkomsten van de peilingen in 1999

Binnen gehaald op 10 december 2009 van:

http://www.cito.nl/share/PPON/Cito_pponbalans_22.pdf

Spiering, H. (1998) Letters, pijltjes en geheugen. Een net handschrift vormt de basis voor creatief schrijven. NRC handelsblad, 2 mei 1998

Stichting schriftontwikkeling

Binnen gehaald op 10 december 2009 van:

http://www.schriftontwikkeling.nl/?page_id=21#11

Werkgroep Kinderhandschrift (7 juni 2008). Leesletterschrift versus schrijfletterschrift

Binnengehaald op 14 januari 2010 van: <http://www.handschriftontwikkeling.nl/>